

MO@NOSTI ZA PRI LAGODUVAWE NA PROI ZVODSTVOTO NA TUTUN VO R. MAKEDONI JA KON EVROPSKATA UNI JA

Filiposki K., *Instituti za tutun - Priil ep*
Pe{evski M., *Zemjodelski fakul tet - Skopje*
Stojanoska S., *Instituti za tutun - Priil ep*

VOVED

Zna-eweto na tutunot kako kul tura za dr`avata treba da se tretira od ekonomski, trgovski, fiskalen, socijalen i demografski aspekt. Nastanati te promeni vo oblasta na tutunoproizvodstvoto kako nacionalen takai na meunaroden plan, imperativno baraat promeni vo dr`avnata politika i prilagoduvawe na site subjekti vo tutunoproizvodstvoto kon novonastanati te uslovi na stopanisuvawe.

Namerata na R. Makedonija za prikluvawe kon EU nalaga izrobotka na strategija za razvoj na tutunoproizvodstvoto vo ramkite na globalnata strategija za zemjodelstvo. Ottuka proizleguva i celta na ovoj trud, so koj se dade analiza na tutunskoto stopanstvo vo R. Makedonija i na tutunskoto stopanstvo vo EU, kako i predlozi za negovo prilagoduvawe kon evropskata integracija.

METOD NA RABOTA

Za realizacija na postavenata cel koristenise, glavno, objaveni statistiki podatoci od Dr`avniot zavod za statistika na Republika Makedonija, objaveni podatoci vo Analizi na Ministarstvoto za zemjodelstvo, {umarstvo i vodostopanstvo na RM, kako i vo Analizi na Jugotutun A.D. - Skopje. Isto taka, koristenise i podatoci objaveni

vo Tobacco Journal International, European Commission, Directorate - General for agriculture, USDA i FAO i podatoci od Instituti za tutun - Priil ep.

Pri obrabotkata na podatocite i pridonesuvaweto na zakluoci te koristenise pove{emetodi, glavno e koristen komparativno-analiti{kiot metod.

PROI ZVODSTVO NA TUTUN VO REPUBLIKA MAKEDONIJA

Proizvodstvoto na tutun vo Republika Makedonija, vo posledni ve 40 godini varira od 15.366 toni otkupen tutun vo posl ednata rekolta (2003), do 35.020 toni vo 1986 godina. Prose-ното proizvodstvo vo ovoj period iznesuva 26.323 toni.

Vo strukturata na proizvodstvoto na tutun vo R. Makedonija, najgol em del zafaaat orientalskite tutuni, a mnugomalo e kol i{estvoto na krupnol i snite tipovi vixinija i berl eji na poluorientalskite od tipot oqqa, so tendencija na

ni vno namaluvawe. Vo momentov se izdiferencirani dva tipa tutun, priil eji jaka, koi zaedno, u{estvuvaat so nad 95% od vkupnoto proizvodstvo.

Te{kata pol o`ba vo zemjodelstvoto i tutunoproizvodstvoto, kako {to e poznato, ne dojde kako rezultat samo na klimatski te uslovi tuku vo gol emamerkai na na{atanepodgotvenost da se sproti vstavuvame na takvite uslovi, kako i na nezozdadenata materijal na osnova za pol esnaintervencija i prebroduvawe na nastanati te posl edici.

Najposl e, taa doa|a i od nepostoewe koncept i strategija kako da se naso-at potrebni te merki za sovl aduvawe na si te probl emi nas- tanati od vakvi te pri rodni pojavi , kako i na drugi te probl emi { to se provl ekuvaat vo ovoj na{ dol gi te` ok tranzici onen peri od.

Tab. 1. - Proizvodstvo na tutun vo Republika Makedonija
Table 1. - Tobacco production in R. Macedonia

Година Year	Тони Tons	Година Year	Тони Tons	Година Year	Тони Tons
1964	31 000	1978	31 154	1992	26 502
1965	28 000	1979	29 447	1993	24 002
1966	26 100	1980	23 587	1994	18 862
1967	27 491	1981	31 294	1995	15 683
1968	20 169	1982	34 000	1996	15 412
1969	22 000	1983	22 490	1997	25 308
1970	23 643	1984	30 719	1998	34 673
1971	21 589	1985	30 728	1999	34 000
1972	28 983	1986	35 020	2000	20 338
1973	32 437	1987	28 648	2001	20 991
1974	27 978	1988	22 259	2002	23 704
1975	34 126	1989	27 537	2003	15 366
1976	33 721	1990	16 452	Просек - Average 1964 - 2003	26 323
1977	32 296	1991	25 195		

Podatoci te od 1964 do 1997 god. se zemeni od Stati sti -ki godi { ni k na Republika Makedonija, 1998, str. 369.
Podatoci te za 1998 - 2003 godi na se zemeni od Mi ni sterstvoto za zemjodel stvo, { umarstvo i vodostopanstvo

Tabela 2 - Prose-no proizvodstvo na tutun vo R Makedonija po ti povi
Table 2 - Average tobacco production in Macedonia by varieties

Реколта и % Crop and %	Тип на тутун - Tobacco varieties						Вкупно Total
	Прилеп Prilep	Јака Yaka	Џебел Dzebel	Отља Otlja	Вирџинија Virginia	Берлеј Burley	
1994	8.256	6.931	1.051	1082	1444	98	18.862
1995	6.952	5.527	904	1163	1054	83	15.683
1996	6.965	5.075	621	987	1270	40	14.958
1997	13.236	8.655	667	1160	2055	70	25.843
1998	17.103	9.993	665	1531	758	20	30.070
1999	17.111	9.428	748	1242	1446	40	30.015
2000	12.394	6.169	410	546	803	16	20.338
2001	12.698	7.476	336	41	426	14	20.991
2002	14.029	9.202	165	35	296	12	23.704
2003	10.032	5.225	109	15.366
Просек Average	11.877	7.368	567	778	955	39	21.584
%	55,03	34,14	2,63	3,60	4,42	0,18	100,00

I zvor: 1994 - 1996 - Anal izi A.D. "Jutotutun" - Skopje
1997 - 1998 - Anal izi za - Mi ni sterstvo za zemjodel stvo, { umarstvo i vodostopanstvo
1999 - 2002 - Anal izi za - Mi ni sterstvo za zemjodel stvo, { umarstvo i vodostopanstvo

PROIZVODSTVO NA TUTUN V EVROPSKATA UNIJA

Proizvodstvo na tutun v EU se organizira v 8 zemljah – Italija, Grčija, Francija, Španija, Portugalska, Poljska, Madžarska in Slovenija, a samo dve od njih (Italija in Grčija) proizvedu 75% od skupnega proizvodstva v EU. Isto tako, postojita visoka geografska koncentriranost, bi dejja v 12 regijah se proizvedu povee od 72% od tutunskata produkcija. Skupno proizvodstvo na tutun v EU se dviga od 334.064 tonov v 2003 godini do 342.021 tonov v 1998 godini, na površini od okoli 180.000 hektarjev.

V 2004 godini proizvodstvo na tutun je bilo zgolj za 52.353 tonov, koi Unija jim je opredelila kako garantirani pogoji na novoprimeni zemljah – Italija, Poljska 37.933, na Ungarija 12.355, na Slovenija 1.715 in na Kipar 350 tonov (Tab. 3).

Struktura na proizvodstvo. V EU ima okoli 80.000 farme – prosečno površina od okoli 1,6 ha. Skoro 60% od farme koi obrabotujejo tutun se pod 5 ha, dodeka nad 18% se so površina od 5-10 ha. Ogromen broj od majhnih farme se najduva v Grčiji, Španiji, Portugalski in Italiji. V njihovi semejni otrodinosti, so 80% od skupnata rabotna sila. Poradi majhnata površina na farme, tutunskoto proizvodstvo e trudointenzivno. Ova se glavni te pri njihovi ograničevanju upotrebata na majhnite proizvodstvo na tutun. V ovi oblasti, osobeno v Grčiji, a pomal ku v Italiji, kako i v del od Španije, tutunproizvodstvo igra mnogu glavno ekonomsko i socijalno znaevje.

Agrarnata politika v vrška so tutunoproizvodstvo v EU se sosti od sistema premij, sistema proizvodni ograničevanja (nacionalni prag i sistema kvoti) in proizvodni orientacija, kako i od merki za preorientirane proizvodstvo preko Fondov za tutun na EU i trgovski aranmani.

Sistem na premij se sosti od edne ednokratne premije koja se odreduva za grupu sort i koja se dviga od 2,15 do 4,13 EUR/kg i dopolnitelna premija od 0,41 do 0,88 EUR/kg, kako nadomest za nekoi zemljah – Italija, očeteni so reformata od 1992 godini. Isto tako, premijata se sosti od fiksen (60-70%) i od variabilen del (30-40%), dodelen v funkcija na ostvareni kvaliteta na prodani ot tutun. V proseku,

premijata iznesu 2.900 EUR/t ili okoli 7.800 EUR/ha.

Vkupnata bužetska podrška za tutunot v EU za 2002 godini iznesu 964,3 milijoni EUR a Fondot za tutun iznesu 14,9 milijoni EUR. Viskinata na premijata enama – lena so odzemanje za Fondot za tutun, koj se formira so sukcesivno odzemanje na 0,5% od premijata v 1993 godini, 1% od berbe v 1994-1998, 2% od berbe v 1999-2002 i 3% od berbe v 2003 godini. Od Fondov za tutun do 2002 godini se finansira agrotehniški i stroškovna na tutunski te sort i proizvodni metodi i informacija za zgošuvanje na javnata svest v vrška so **četne te efektivne**.

Od 2003 godini, Fondot e prenesen od proizvodstvo na tutun kon drugi kulturni i stopanski aktivnosti koi generiraju vrabotovanje.

Isto tako, treba da se spomne deka v zemljah – Italija na EU se akumuliraju okoli 63 milijardi EUR od davanja ki te se sobira pri prodajata na tutunot i proizvodi te od tutunot.

Reformski opci

Kako rezultat na se pozastlenata anti puška – kampava, kontrolata na tutunot stanuvava enkomponentna zdravstvenata politika v EU, a vrz osnova na principite na Varšavskata deklaracija i principite na evropskata strategija za kontrola na tutunot, usoglasena so Ramkovnata konvencija za kontrola na tutunot (FCTC) pod patronat na Svetskata zdravstvena organizacija (WHO), to e potporna od si te zemljah – Italija na Evropskata Unija.

Vrz osnova na pogore spomenati te strategije, za proizvodstvo na tutun EU ima predloeno tri reformski opci, no dosega ne e odlučeno koja opcija ima najpogodnije rešenija nasoeni kon javnoto zdravstvo, ivotnata sredina i odrli vivot razvoj, bi dejja sekoja promena v organizacijata na zajedniški ot pazar (CMO) je mora da se sootpotencialniterizira. Duri i tamukade to e moeno odgl eduvanje na alternativni kulturni, sega zasega nitone bi moeloda obezbedi tolku rabotni mesta kolku to obezbeduva proizvodstvo na tutun i tutunskata industrija loricirana v ovi regije.

Tabel a 3. - Garantirani pragovi za proizvodstvo na tutun vo EU, vo toni
 Table 3. - Productions guarantee thresholds on tobacco in EU, tons

Земја-членка Member State	Година – Years								Просек- Average	
	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Тони - tons	%	
Италија - Italy	132.031	126.356	126.234	131.910	130.604	127.220	127.220	128.796	33,03	
Грција - Greece	122.847	123.851	122.159	123.791	123.073	121.846	121.846	122.773	31,48	
Шпанија - Spain	42.055	39.848	41.618	42.145	41.872	40.991	40.991	41.360	10,61	
Франција - France	26.694	25.300	24.927	25.816	25.611	24.922	24.992	25.466	6,53	
Германија - Germany	9.827	11.334	11.156	11.441	11.351	11.047	11.047	11.029	2,83	
Португалија- Portugal	7.025	5.925	6.11113	6.700	6.047	5.936	5.936	6.240	1,60	
Белгија - Belgium	1.308	1.333	1.144	1.853	1.609	1.553	1.553	1.479	0,38	
Австрија - Austria	234	244	322	576	571	551	551	435	0,11	
Полска – Poland							37.933	37.933	9,73	
Унгарија – Hungary							12.355	12.355	3,17	
Словачка - Slovakia							1.715	1.715	0,44	
Кипар - Cyprus							350	350	0,09	
Вкупно – Total	342.021	334.191	333.673	344.232	340.738	334.064	386.417	389.931	100,00	

Tab. 4. - Proizvodni kvoti na tutun vo EU, toni
Table 4. - Productions quotas on tobacco in EU, tons

Година Years	Виринија Flue cured	Берлеј Light cured	Темни тутуни Dark air cured	Сушени на оган Fire cured	Сушени на сонце Sun cured	Други ориенталски Others orientals			Вкупно Total
						Басма Basmas	Катерини Katerini	Каба Коулак Kaba Koulak	
1998	126.358	73.087	43.656	6.921	27.331	24.589	22.093	17.986	342.021
1999	121.056	74.687	38.541	6.783	26.434	25.243	22.045	19.402	334.191
2000	129.405	77.308	34.886	5.907	19.290	26.632	23.340	16.905	333.673
2001	135.897	82.388	34.204	6.319	16.760	27.250	24.635	16.780	344.232
2002	134.716	81.407	33.659	6.285	16.349	27.114	24.512	16.696	340.738
2003	132.686	78.529	32.471	6.285	15.771	27.114	24.512	16.696	334.064
2004	162.602	97.866	34.338	7.518	15.771	27.114	24.512	16.696	386.417
Просек Average	134.674	80.753	35.965	6.574	19.672	26.437	23.664	17.309	345.048
%	39,03	23,40	10,42	1,91	5,70	7,66	6,86	5,02	100,00

MO@NOSTI ZA REETABLI RAWE I PRI LAGODUVAWE NA PROI ZVODSTVOTO NA TUTUN KON EU

Pred da se pri soedi ni me kon EU, na{ a osnovna cel i strategija za razvoj na tutunoproj zvodstvoto treba da bi de nego- voto reetabl i rawe i stabi l i zi rawe na ni vo od 30.000 toni surov tutun do 2007 godi na.

Ovaa cel treba da se ostvari , bi dej- }i na{ ava dr`ava ima povol ni po-veno- kl i matski usl ovi za proj zvodstvo na kval i- tetni si tnoi sni tutuni od ti pot pri lep i jaka i i skusni tutunoproj zvoditel i so tradi cija. I sto taka, ti povi te pri lep i jaka i maat svoe mesto na me|unarodni ot pazar. Na{ ava dr`ava ja poseduva potrebna i n- f rastruktura za obrabotka na okol u 30.000 toni surov tutun i ima razvi ena nau- noi s- tra` uva-ka dejnost koja mo` e da go razvi va, sl edi i kontrol i ra ova proj zvodstvo.

Za ostvaruvawe na ova cel potrebno e da se otstranati nadmi nat sl abosti te koi go sl edat na{ eto proj zvodstvo, odnosno da se podobri sortnata struktura i da se pri menuva navremena i pravi l na agroteh- ni ka. I sto taka, neophodno e i znajduvawe poznat strate{ ki partner i pri gotvuvawe na gol emi i zvozni parti i . Voedno, potrebno e educi rawe na tutunoproj zvoditel i te za dobi vawe na kval i teten tutun i dosl edno pri menuvawe na programi te za pretpri so- edi nuvawe kon EU.

Vakvi ot predi zvi k za menuvawe na sostojbi te vo tutnoproj zvodstvoto ne e mo` no da se real i zi ra bez akti vno koordi - ni rawe na raboti te od strana na dr` avata.

Dr` avata preku Zakonot za tutun, Zakonot za seme i saden materijal i drugi zakonski akti treba da go regul i ra proj z- vodstvoto, otkupot i prod` bata na tutunot.

Dr` avnata pol i ti ka vo tutunoproj z- vodstvoto }e bi de povrzana so kontrol a na davaweto bespl aten semenski materijal za proj zvoditel i te na tutun koe }e bi de vo sog- l asnost so opredel ena kvota na proj zvod- stvo na odredena sorta tutun. Ovi e rashodi se na tovar na f i rmi te za proj zvodstvo i obrabotka na tutun.

Dr` avata, preku agrarnata pol i ti ka, }e mora da vr{ i pomagawe na nasel eni eto koe proj zveduva tutun od rural ni te obl asti , obezbeduvaj}i i m odredena ekonomska pot- krepa, preku premi i . Premi i te za tutuno- proj zvoditel i te ne treba da bi dat na tovar na buxetot na dr` avata, tuku ni vnoto obez- beduvawe treba da odi so zgol emuvawe na akci zi te na banderol i te i ci gari te. Zgol e- muvaweto na akci zata treba da se i zveduva spored pl anot za zgol emuvawe na proj zvod- stvoto na tutun, odnosno sekoja godi na da se poka- uvaat so pl ani ranoto zgol emuvawe na proj zvodstvoto.

Posebno treba da se i stakne zna- -eweto na premi jata kako bi ten f faktor za razvoj na pri marnoto proj zvodstvo i i ndus- tri skata obrabotka na tutunot. Vo zemji te na Evropskata Uni ja premi jata se zasnovuva vrz baza na prethodno pl ani rana struktura i prethodno pl ani ran obem na proj zvodstvo. I sto taka, vo programi te na Evropskata Uni ja se dava poddr{ ka na razvojot na tutuno- proj zvodstvoto kako trudoi ntenzi vna kul - tura. Ovaa preporaka na Evropskata Uni ja Makedoni ja treba da ja i skori sti , so done- suvawe na strategija za razvoj na tutuno- proj zvodstvoto.

ZAKLU ^ O K

Vrz osnova na prezenti ranoto, mo` e- me da ka` eme deka R. Makedoni ja }e mora da napravi strategija za razvoj na tutuno- proj zvodstvoto i negovo reetabl i rawe na 30.000 toni do 2007 godi na Reetabl i raweto na tutunoproj zvodstvoto }e mora da bi de pl ani rano so odredeni kvoti na sorti i }e mora da obezbedi tutun so odreden kval i tet, takov kakov { to baraat kupuva- i te, odnosno

cel okupnoto proj zvodstvo mora da bi de pl ani rano i za poznat kupuva-.

[ansata koja{ to ja i ma R. Makedo- ni ja da go zgol emi proj zvodstvoto na tutun kako trudoi ntenzi vna kul tura, ne treba da se propu{ ti , bi dej}i ne postoji druga al ter- nati va za soci jal na za{ ti ta na najsi ro- ma{ ni ot del od nasel eni eto, a soci jal nata za{ ti ta e eden od usl ovi te za vl ez vo EU.

L I T E R A T U R A

1. ANAKI EV B., Peševski M., 1970. Strategii -eski osnovi na obščoto razviti e na agrarnopromi { l eni я kompl eks v Republ i ka Makedoni я. I konomi ka i upravl eni e na sel skoto stopanstvo, 2, 19-26, Sof i я.
2. GIJSBERT van L., 2002. The world tobacco industry: Trend and prospects International Labour Office. Geneva.
3. PEŠ EVSKI M., 2002: Anal i za na proi zvodni te tro{ oci na tutunot ti p pri l ep kaj semejni stopanstva. Tutun/Tobacco, 1-2, 49-58, Pri l ep.
4. PEŠ EVSKI M., Filiposki K., 2002. Sexual and age structure of the participans in the production of oriental type of tobacco on family farms in the Republic of Macedonia. Macedonian association of agricultural economists and Ministry of Agriculture, forestry and watreconomy. Paperworks from First scientific meeting of Balkan's Agricultural Economists: Cooperation between developing Balkans countries of Agriculture and food production, 306-314, Skopje.
5. FI LI POSKI K., 1998. T i pskata i sortnata -i stota - osnoven usl ov za i zvo na tutun ti p pri l ep vo Evropskata unija. Tutun/Tobacco, god. 48, br. 7-12, str. 82-89.
6. FI LI POSKI K., 2000. Rasprostranetost i di nami ka na proi zvodstvoto na tutun vo svetot i vo Republ i ka Makedoni ja. Tutun/Tobacco, Pri l ep, God. 50, br. 4-6, str. 94-108.
7. FI LI POSKI K. Mi treski M., Hri stoski @., 2000. Proi zvodstvo na tutun vo pri l epski ot tutunoproi zvo den reon. Tutun/Tobacco, Pri l ep, God. 50, br. 9-10, str. 221-234.
8. FI LI POSKI K., 2002. Naukata - osnoven f aktor vo strategijata na razvoj na tutunskoto stopanstvo. 20-ti Si mpozi um za tutun - Ohri d, 15-18 oktombri , 2002.
9. FI LI POSKI K., Peševski M., Mi treski M., 2003. Mo`nosti za nadmi nuvawe na sostojbata i probl emi te vo tutunskoto stopanstvo. Tutun/Tobacco, Pri l ep, God. 53, br. 3 - 4, str.
10. FI LI POSKI K., Peševski M., Trajkoski J., Mi treski M., 2003. Sostojba i probl emi vo tutunskoto stopanstvo vo Republ i ka Makedoni ja. Sovetuvawe na agroekonomi sti na R. Makedoni ja. Skopje, juni , 2003.
11. FI LI POSKI K., Peševski M., Stojanoska S., 2004. Reetabl i rawe i pri l agoduvawe na proi zvodstvoto na tutun vo R. Makedoni ja. Sovetuvawe na agroekonomi sti na R. Makedoni ja. Skopje, 9 - ti juni , 2004.
12. COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES, Council regulations, Brussels, 2001.
13. COUNCIL REGULATION (EC), No 546/2002, Official Journal of the European Communities. L84/4.
14. REPORT from the commission to the council, on the use of Community Tobacco Found appropriations. Brussels, 2003.
15. COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES - Commission staff working document, Tobacco regime, Brussels. 2003.

POSSIBILITIES FOR MODIFICATION OF TOBACCO PRODUCTION IN R. MACEDONIA TO THE STANDARDS OF EUROPEAN UNION

Filiposki K.¹, Peševski M.², Stojanoska S.¹

¹Tobacco Institute-Prilep

²Faculty of Agriculture-Skopje

SUMMARY

A short survey will be given on tobacco production in the Republic of Macedonia and its modification for integration into EU. We can not wait someone else to solve our problems, but we must make a strategy for development of our tobacco production. Nothing more and nothing less than that which was done by other countries that have already become member-states of EU and those that are now associate-states.

Author's address:

K. Filiposki

Institut za tutun Prilep

R. Macedonia